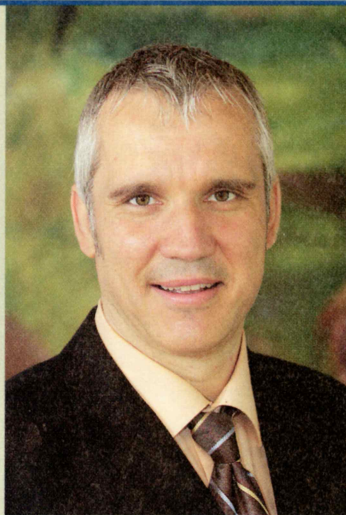

Z dialogom do sprave

Dr. Bojan Žalec, foto: Gregor Pohleven

Dialoški univerzalizem kot pogoj sprave in merilo politike. Kateri so pogoji, da lahko sploh govorimo o spravi oz. da pride do nje? Najprej sta potrebni dve strani, od katerih je vsaj ena drugi povzročila škodo in je za njo odgovorna, se pravi, da je zanjo kriva. Obstajati morata torej krivec in žrtev. Do sprave pride takrat, ko žrtev odpusti krivcu. Toda odpuščanje še ni sprava. Sprava v nasprotju z odpuščanjem zahteva dvostransko dejavnost, dejavnost tudi na strani krivca. Žrtev lahko krivcu odpusti tudi brez dejavnosti ali spremembe krivca; žrtev in krivec pa se ne moreta spraviti brez spremembe oz. dejavnosti obeh.

Če naj pride do sprave, mora žrtev krivcu odpustiti, krivec pa mora svoje dejanje priznati in ga obžalovati oz. se zanj kesati. Krivec se mora svoje krivde zavedati, jo priznati in jo obžalovati, in to tiste krivde, ki mu jo odpušča žrtev.

Kaj je sprava Iz omenjenega je razvidno, da je pogoj za spravo določeno strinjanje med obema osebama (tistim, ki nastopa kot žrtev v procesu sprave, in tistim, ki nastopa kot krivec) o tem, kaj se je pravzaprav zgodilo in o moralni razsežnosti tega, kar se je zgodilo. Z drugimi besedami: o resničnosti določene množice relevantnih dejstev in o tem, kdo je bil žrtev (kdo je trpel zlo), kdo krivec (kdo je zakrivil zločin), kakšna je bila teža zločina (velikost povzročenega zla, trpljenja ipd.). Potrebno je potemtakem strinjanje o resnici in o morali, v dejstveni in moralni oceni o dogodkih, glede katerih naj bi prišlo do sprave. Taka sprava, utemeljena na skupnem pogledu na resničnost in moralnost relevantnih dogodkov, je vrsta procesa oz. dogodka, ki mu po slovensko rečemo sprava.

Drugi pomen besede sprava, ki ga slovenščina tudi premore, pa spremlja predstava o dveh strankah, ki si sežeta v roke in rečeta: »Pustiva, kar je bilo. Naj to ne moti najinega sedanjega in prihodnjega življenja.«

Glede dogajanja med drugo svetovno vojno in pobojev ter drugih zločinov po koncu vojne na Slovenskem si lahko v zvezi s spravo postavimo dve vprašanji: 1. Za katero od obeh sprav si moramo prizadevati? 2. Katera od obeh sprav je dejansko mogoča?

Kaj nas loči od sprave Naj začnem z obravnavo zadnjega vprašanja. Sprava v prvem pomenu v Sloveniji za zdaj žal ni mogoča. Dosegli smo strinjanje o nekaterih pomembnih dejstvih, o strinjanju v moralni oceni glede storjenega pa ne moremo govoriti. Strinjamo se npr., da je zmagovita stran samo leta 1945 v Sloveniji pobila 13.000 ljudi. Ne strinjamo pa se glede tega,

kdo je za to kriv in kakšna bi morala biti prizadevanja za sankcioniranje tega zločina. Niti ni strinjanja o krivdi med žrtvami in krivci. Razlike v miselno-doživljajskih moralnih obzorjih med nami so prevelike, da bi bila sprava mogoča. Ne strinjamo se npr. o tako pomembnih rečeh, kot je ta, da je zaskrbljivo, da ob tisočih mrtvih do sedaj ni bila sodno procesirana niti ena oseba, kaj šele da bi bil kdo obsojen. Osebnost se mi zdi to velik problem. Nisem za to, da se kdor koli obsodi brez dokazov in poštenega sojenja, ne verjamem pa, da ni dokazov proti nikomur. Gre bolj za to, da ni potrebne volje, da bi se ti dokazi pridobili in priobčili. Ponavljati samo to, da ni mogoče nikogar brez dokazov obsoditi, in zavirati pridobitev dokazov je nemoralno. Špekuliranje, kaj bi bilo, če ne bi »mi« njih, če bi oni zmagali, in izogibanje izjasnitvi o tem, ali je popolna nesankcioniranost takšnega zločina nemoralno stanje naše družbe, je faseta iste nemoralnosti.

Proti zlu se je treba bojevati in ga poskušati sankcionirati, tudi če je od takrat preteklo že več kot 60 let.

Proti zlu se je treba bojevati Predsednik republike Danilo Türk je v govoru na žalni seji v parlamentu ob smrti Janeza Drnovška, ko je ocenjeval njegova prizadevanja v Darfurju, opozoril na to, da nas zlo ogroža kot tako ne glede na geografsko oddaljenost. Sam bi dodal: ne glede na časovno oddaljenost. Proti zlu se je treba bojevati in ga poskušati sankcionirati, tudi če je od takrat preteklo že več kot 60 let. Kakšen bo otrok, ko gleda starejšega, ki po eni strani na ves glas poudarja, da je treba kaznovati vsako kršenje človekovih pravic, po drugi pa mu ta isti starejši reče, naj pozabi na poboje mater in otrok v prid lepšemu jutri? Taka drža preprosto ni koherentna.

Tolmačenje človekovih pravic je odvisno od obzorja osebe: tolmačenje človekovih pravic na (krščanskem) Zahodu poudarja njihovo pripadanje vsaki posamezni osebi kot taki. Tako je po mojem mnenju tudi prav. Problem nastane takrat, ko so razumljene drugače: za nekatere Jude se človekove pravice nanašajo na sku-

O avtorju

Dr. Bojan Žalec je slovenski filozof, rojen leta 1966 v Ljubljani. Doktoriral je leta 1999 na temo »Realizem in reprezentacijska teorija duha« na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Od leta 1996 na tej ustanovi predava zgodovino slovenske filozofije, kot raziskovalec in predavatelj pa sodeluje tudi na teološki fakulteti. Je avtor številnih publikacij v domačem in v tujih jezikih predvsem s področja filozofije duha, slovenske filozofije, Brentanove filozofske šole pa tudi ontologije, etike, filozofske antropologije in filozofije edukacije.

pnost, na Izraelovo deželo in posedovanje te dežele. Če Judje te dežele ne posedujejo, gre brezpogojno za kršenje človekovih pravic. Ali ne gre za nekaj podobnega tudi pri srbskem dojemljanju Kosova? Nekateri muslimani menijo, da so človeku človekove pravice zagotovljene samo v islamski republiki. In relativizacijo teže kršitve človekovih pravic doživljamo tudi v Sloveniji. Skupni imenovalci: človekove pravice se lahko kršijo ali jih žrtev sploh nima, če gre za izgubo islamske republike, za izgubo svete zemlje, za zmago v razrednem boju ali za boj proti Cerkvi. Za krščanski Zahod pa so človekove pravice institucionalizacija varovanja človekovega dostojanstva in njihova kršitev je vedno zločin. Ko bomo zmogli v Sloveniji to, da bo prava naša naloga varovanje človekovih pravic vsakega človeka (to varovanje vključuje tudi sankcioniranje njihovih kršilcev), takrat bomo zvesti svoji svetli evropski tradiciji zahodnega krščanstva in razsvetljenstva in šele takrat bo sprava v svojem pravem, prvem prej opredeljenem pomenu mogoča. In takrat bo med moralnimi ljudmi mogoče na neki način pozabiti, pozabiti v smislu, da ne bo več tako bolelo, ko bomo premišljali o preteklih dogodkih, čeprav se bomo zavedali, kaj se je zgodilo. Ne moremo pa tega pozabiti in postaviti na stranski tir kar tako: varstvo človekovih pravic, ki je pravzaprav varstvo človekovega dostojanstva, ne more biti predmet pozabe: »ne more« niti v moralnem smislu niti v smislu služenja lepši sedanjosti in prihodnosti. Kot je opozoril že Burke in se za njim tega ni naveličala ponavljati Hannah Arendt: Zlu naredimo največjo uslugo s tem, da ne storimo proti njemu nič, da npr. nanj pozabimo.

Kaj je treba storiti Poleg ugovora proti spominjanju, raziskovanju ali sankcioniranju zločinov v polpretekli zgodovini iz sklicevanja na lepšo sedanjost in prihodnost je pogosta tudi pripomba: Zločini so res bili, ampak zdajšnja Cerkev in del politike jih uporablja samo zavoljo pridobivanja lastne moči. 1. Ta ugovor je/bi bil veliko bolj moralno in iskrenostno verodostojen, če (bi) ga poda(l) nekdo, ki si sam sicer prizadeva za razkrivanje in sankcioniranje zločinov. Če je slednje odsotno, lahko upravičeno domnevamo, da gre (tudi) njegovemu izjavljavcu le za lastno moč. 2. Ločiti moramo vendarle to, kaj nekdo počne, od tega, zakaj počne. Zločine nad človekovim dostojanstvom je treba sankcionirati. Kdor dela v tej smeri, ga ne smemo ovirati.

Ne moremo (nekoga) ovirati pri raziskovanju zločina, češ da bo potem koval politični ali gospodarski dobiček. Lahko obsodimo njegove namene, ne pa njegovih dejanj v pozitivni smeri, se pravi v smeri razkritja zločinov in zločincev. Marsikdo bo ob uporabi omenjenih opredelitev sprave na dogajanje v Sloveniji dejal: žrtve in krivci so na obeh straneh, torej je potrebno odpuščanje, priznanje in obžalovanje na obeh straneh. To je res. Vendar je žrtev ali cena, ki so jo plačali pripadniki ene strani, neprimerno večja kot cena drugih. Zločini domobrancev so v veliki meri sankcionirani, dokazi zanje objavljeni. Razredni sovražnik komunistov je že plačal ceno in ta je bila strahotna. Zločini komunistične revolucije pa kot taki niti še niso bili spominsko poimenovani, kaj šele sodno sankcionirani.

Potrebno je poenotenje Sprava v prvem pomenu v Sloveniji za zdaj še ni mogoča. Sprava v drugem pomenu pa glede na težo storjenih zločinov ni niti moralna niti pragmatično pametna možnost. Za spravo je torej potrebno poenotenje pogledov glede tega, kar se je stvarno zgodilo, in kar je težje, v moralni oceni. Ker spravo potrebujemo, si za to poenotenje moramo prizadevati. Ključna za doseganje poenotenja je udeleženosť pri doživljanju drugega. Taka vzajemna udeleženosť med dvema stranema je doživljajska solidarnost, ki je uresničena v dialogu. Za spravo je torej potrebno poenotenje, toda to poenotenje mora biti dialoško. Če hočemo doseči spravo v Sloveniji, je treba spodbujati tiste tradicije oz. kulture, ki gojijo prizadevanje za doživljajsko udeleženosť na drugem in dialog. RKC je zavezanost obema zapisala v osrednje dokumente drugega vatikanskega koncila. Etika, ki jo potrebujemo,

Za spravo je torej potrebno poenotenje pogledov glede tega, kar se je stvarno zgodilo, in kar je težje, v moralni oceni. Ker spravo potrebujemo, si moramo za to poenotenje prizadevati.

se nam razkriva skozi analizo (pomena) sprave in človekovih pravic: je neinstrumentalna (človekovo dostojanstvo in človekove pravice ne morejo biti sredstvo), je univerzalna (vsi ljudje imajo dostojanstvo in človekove pravice) ter solidarnostna in dialoška. Taka etika ne more biti drugačna kot vključujoča: bojevati se moramo proti vsaki izključenosti in potisnjenosti na rob in jo zmanjševati. Nemožnost sprave je samo posledica odsotnosti orisane etike; če jo bomo uresničili, sem prepričan, da pride tudi do sprave. Bistvena pogoja v slovenski situaciji za uresničevanje te etike na Slovenskem sta pluralizacija šolstva in pluralizacija medijev. Prispevek k obema in k sankcioniranju vseh medvojnih in povojnih zločinov ter s tem k spravi je zame bistveni del merila, po katerem je treba presoati veličino (ali majhnost) prispevka slovenskih politikov k dobrosti naše družbe, k njeni rasti v resnično skupnost. **D**

